

קשריו של הרב צבי פסח פראנק עם רבנים ספרדיים, מערביים ומזרחיים המשתקפים בפסיקתו ההלכתית

משה עובדיה

מבוא

הרב צבי פסח פראנק (1873-1960) חי בתקופה רבת תהפוכות בהיסטוריה של עם ישראל בגולה ובארץ ישראל שעברה משלטון עות'מאני לשלטון בריטי ולשלטון ריבוני יהודי - מדינת ישראל. טבעי הדבר היה שהרב פראנק, רבה האשכנזי של ירושלים, היה לרוב נשאל, משיב ופוסק הלכות לרבנים ממוצא אשכנזי וליהודי העדות האשכנזיות המגוונות שהוצרכו למענה הלכתי על פי מנהגי אשכנז. זאת בשל מוצאו העדתי, בשל אישיותו, מתוקף תפקידו וסמכותו כרבה האשכנזי הראשי של ירושלים בין השנים 1936-1960. עם זאת במקום מושבו בירושלים נפגש הרב פראנק עם מגוון האוכלוסייה היהודית שכללה גם יהודים ממוצא ספרדי, מערבי-מוגרבי ומזרחי, איתם ועם מנהיגיהם הרבניים. לדעתי על קשריו של הרב פראנק הפוסק ההלכתי עם רבנים אלה לא נעשה כמדומה מחקר מעמיק, ועל כן אבדוק במאמר זה את קשריו של הרב פראנק עם רבנים ממוצא ספרדי מתוך יצירתו התורנית-הלכתית ומתוך שו"ת של רבנים ספרדיים - מערביים ומזרחיים שהיו איתו בקשר והוזכרו ביצירתו התורנית-הלכתית. יש לציין שלרב פראנק היו לא רק קשרים תורניים-הלכתיים עם היהודים הספרדים ממגוון העדות אלא גם קשרים שנבעו מפעילותו הציבורית הענפה כמו קשריו עם הראשון לציון, הרבנים יעקב מאיר (1857-1939) ובן ציון מאיר חי עוזיאל (1880-1953).¹ קשריו הנובעים מפעילותו הציבורית עם רבנים אלה יכולים להוביל למחקר מקיף בנדון ולא במסגרת זו בה אתמקד בנושא החקר שהגדרתי, כלומר, קשרים עם הרבנים מהעדות הספרדיות המגוונות המשתקפות בפסיקתו ההלכתית. מלבד קשריו התורניים והציבוריים הרב פראנק נתן הסכמות לספרים של רבנים ספרדיים ומזרחיים כמו הסכמה לספר שו"ת 'יביע אומר' של הראשון לציון הרב עובדיה יוסף. מהסכמתו זו למדים על הערכתו של הרב פראנק כלפי

1 ראו אודות הרב מאיר והרב עוזיאל אצל: י' גולדברג, צ' שינובר (עורכים), שבעים שנה לרבנות הראשית לישראל, ירושלים תשנ"א, עמ' 113-118, 133-145.

תלמיד חכם מזרחי ממדרגה ראשונה. הרב פראנק מכנה את הרב יוסף 'הגאון החריף ובקי בחדרי תורה מוהר"ר ר' עובדיה יוסף שלט"א'.²

מספר שאלות מתעוררות ביחס לחקר אודות הרב פראנק ולקשריו עם הרבנים המשתייכים לעדות הנזכרות: באלו שנים היה הרב פראנק בקשר עם הרבנים המשתייכים לעדות הנזכרות? האם הרבנים שפנו לרב פראנק היו רבנים ידועי שם? האם פנו אליו בתדירות גבוהה? באלו נושאים הלכתיים קיבלו את חוות דעתו והוצרכו לתת מענה לשאלותיו, והאם הרב פראנק פסק בתשובותיו בהקשרים אלו לקולא או לחומרא?

שאלת החמ"א (חיים משה אלישר) בדין עוברה של גיורת שנתגיירה מעוברת

בחיבור 'הצבי ישראל' של הרב פראנק שיצא לאור על ידי מכון הרב פראנק בירושלים הודפסו שני דיונים הלכתיים של שני רבנים ספרדיים מובהקים ובני דורו של הרב פראנק. האחד - הראשון לציין חיים משה אלישר - החמ"א (1845-1924),³ בנו של הראשון לציין יעקב שאול אלישר, היש"א ברכה. החמ"א שלח לרב פראנק תשובה בדבר השאלה אם בן גיורת יורש את אמו. אם נדייק, החמ"א הגדיר את דבריו ששלח לרב פראנק 'שעשועי אורייתא'. מתוכן תשובתו לרב פראנק עולה שמדובר בגיורת שנתגיירה מעוברת. הרב פראנק והחמ"א התמודדו עם השאלה האם מבחינה הלכתית הבן יורש את אמו והאם הוא נחשב לגר? החמ"א סבר שהבן יורש את אימו, ואילו הרב פראנק שהסתמך על דבריו של הרמב"ן סבר שהבן לא נחשב לגר, וכדי להפוך לגר היה עליו לעבור את טקס ברית המילה, ועל כן נחשב לגוי. לאחר השגותיו של החמ"א על מספר דברים הקשורים בתשובתו ההלכתית של הרב פראנק בנדון ציין הלה את חיבתו כלפי הרב פראנק. כמו כן גם הראשון לציין לא כפה את דעתו על הרב פראנק והציב בפניו את זכות הבחירה ההלכתית בעניין, כלומר הרב פראנק היה יכול לדבוק בפסיקתו או לשנות את דעתו ולפסוק כמו החמ"א.⁴

2 ע' יוסף, יביע אומר, א, ירושלים תשי"ד, עמ' 9-10. מדברי הרב פראנק בהסכמתו לספרו של הרב יוסף למדים על צניעותו הרבה בפנייה לתלמיד חכם ששייך לדור הרבנים שנולדו שני דורות אחריו. יש להניח שהוא שימש להם דוגמה במנהיגותו הרבנית, ובכל זאת הרב פראנק הצטנע ופנה לרב יוסף כתלמיד אל רבו.

3 ראו אודותיו: א' חיים, ייחוד והשתלבות, הנהגת הספרדים בירושלים בתקופת השלטון הבריטי תרע"ה-תש"ח (1917-1948), ירושלים 2000, עמ' 344.

4 צ"פ פראנק, הצבי ישראל, ירושלים תשל"א, עמ' סו - עג; הנ"ל, הר צבי, יורה דעה, א, ירושלים תשל"ו, עמ' קצה-קצו.

מחלוקת הרב פראנק והרב אלפאנדרי בעניין נזיקין ואיסור מלאכה בשבת

הרב שלמה אליעזר אלפאנדארי (1826-1930),⁵ היה רבה של צפת. בין הרב אלפאנדארי לרב פראנק שררו יחסים טובים;⁶ הרב אלפאנדארי באחת מתשובותיו לרב פראנק פנה אליו במילות הערכה: 'האשל שברמה נחל נובע מקור חכמה'. הרב אלפאנדארי התפלפל עם הרב פראנק בעניין נזיקין ומלאכה בשבת, ובפרט בדבר חילוק בין נזיקין בשבת לאיסור מלאכה בשבת. הרב אלפאנדארי נטה לסבור שיש לחלק בין נזיקין בשבת למלאכה בשבת ואף הביא בפני הרב פראנק מספר דוגמאות. אחת מהן עוסקת בדין הרחיים - האם טחינה ברחיים נעשית בכוח הרוח, ועל כן יש לסבור שהמלאכה נעשתה מאליה ובעל הרחיים לא טחן בידו אלא רק שם את החיטים ברחיים, ועל כן אין כאן מלאכה בשבת? תשובתו של הרב פראנק לרב אלפאנדארי נמצאת בספרו ההלכתי 'הר צבי', בתשובתו ציין שדבריו של הרב אלפאנדארי לא הספיקו כלל לגיבוש תשובה ראויה, ועל כן הביא עוד ראיות לדבר שחזיקו את הפלפול בעניין ההבדל בין נזיקין למלאכה בשבת.⁷

בחיבור 'מקדש מלך' של הרב פראנק ישנן שתי תשובות נוספות בנושא קרבנות בזמן הזה שהשיבו הרבנים חיים משה אלישר והרב אלפאנדארי. ב-1918 כתב החמ"א לרב פראנק אודות הקרבנות בזמן הזה. מדבריו של החמ"א עולה שהרב פראנק מנה מספר פוסקים שציינו שאף שהרמב"ם סבר שקדושה ראשונה קדושה לעתיד לבוא ומקריבים קרבנות כולם בזמן הזה אף על פי שאין בית מקדש; מכל מקום בזמן הזה מקריבים קרבן פסח ולא קרבן תמיד שהביא הציבור מהשקלים, וביחס לקרבן פסח קרבן שהקריבו בי"ד בניסן ואכלו אותו בט"ו בניסן בבית המקדש זכר ליציאת מצרים ושדינו היה כרת, מצב שגרם לדחות את חינוך המזבח, ועל כן לדברי החמ"א 'גם אנחנו', כלומר רבני הדור, ביניהם הרב פראנק שעסק בשאלת קרבנות בזמן הזה, יכלו לומר שמתוך דברי הגאונים היה מותר להקריב קרבן פסח גם אם לא נחנך מזבח בקרבן תמיד של שחר.⁸ הרב אלפאנדארי המשיך להתפלפל עם הרב פראנק בעניין קרבנות בזמן הזה. מתוכן תשובתו רואים ניתוח מעמיק של הרב אלפאנדארי בנדון. הוא לא סיים לתת את פסיקתו בעניין וציין לרב פראנק שעוד המשך

5 ראו אודותיו: מ"ד גאון, יהודי המזרח בארץ ישראל, ב, ירושלים תרצ"ח, עמ' 85-86.

6 על היחסים בין שני הרבנים פראנק ואלפאנדארי ראו: ש"ד רוזנטל, משואה לדור, ירושלים תשל"ב, עמ' קצה.

7 צ"פ פראנק, הר צבי, אורח חיים, א, ירושלים תשל"ז, עמ' קכו-קל; אליעזר אלפאנדארי, שו"ת מהרש"א, א ירושלים תרצ"ב, עמ' סג-ע.

8 הנ"ל, מקדש מלך, ירושלים תשכ"ח, עמ' רג-רו.

יבוא.⁹ הרבנים חמ"א ואלפנדארי השתייכו לדור הרבנים הספרדיים מארץ ישראל לפני דורו של הרב פראנק שפנה אליהם בשאלות מורכבות הצריכות תשובות מעמיקות, מפנייתו אליהם יש להסיק את הערכתו כלפיהם ואת הערכתם כלפיו כפוסק הלכתי.

הרב עובדיה הדאיה ושאלת שפיכת המים בשכונת המת

בחיבורו 'הר צבי' בחלק יורה דעה השיב הרב פראנק לרב עובדיה הדאיה (1890-1969),¹⁰ בדבר שאלה העוסקת בשפיכת מים בשכונת המת. ישנו מנהג לשפוך את כל המים שבשכונת המת כלומר שני בתים מכל צד לביתו של המת, חוץ מהבית שהמת בתוכו. כן המים נאסרו לשתייה מכיוון שרוח רעה שורה על המים.¹¹ להלן תוכן השאלה של הרב הדאיה העולה מתשובתו של הרב פראנק: "ע"ד השאלה בנדון המים שבשכונת המת בר מינן, מה יעשו בהחביות הגדולות שבכל חצר וחצר המתמלאים מים ע"י הצנורות הנמשכים להם מהמעין ויש בזה הפסד מרובה אם ישפכו".

מתוכן השאלה למדים שהרב הדאיה פנה לרב פראנק כדי למצוא היתר ולמנוע את בזבז המים המרובה שהיה בחביות גדולות בשכונת המת. הרב פראנק השיב לרב הדאיה ששלושת הטעמים שהוא נתן כדי להקל ולהתיר את השימוש במים בשכונת המת לא הספיקו במקום שהיה חשש לסכנה. בהמשך התשובה נתן הרב פראנק את הסכמתו להקל ולא לשפוך את המים בזמן שיש מים רבים והיה חשש להפסד מרובה.¹²

הרב הדאיה היה מבני דורו של הרב פראנק, הוא שימש בתפקידים בכירים ברבנות של ארץ ישראל במקביל לפעילותו הציבורית של הרב פראנק, ועל כן ייתכן שהרב הדאיה סמך בעניינים מסוימים על פסיקתו ועל חוות דעתו של הרב פראנק.

9 פראנק, מקדש מלך, עמ' קעז-קצח.

10 ראו אודותיו 'הראל, ספרי אר"ץ, הספרות התורנית של חכמי ארם צובה, ירושלים תשנ"ז, עמ' 400-401.

11 ' יוסף, ילקוט יוסף, ירושלים תשס"ו, עמ' תתעז.

12 פראנק, יורה דעה, עמ' רלח-רלט; ע' הדאיה, ישכיל עבדי, יורה דעה, ב, ירושלים 1982, עמ' לא-לב.

ענייני שמות, קידושין וגירושין והרבנים הספרדיים

בחיבור 'הר צבי - רשמי שאלה' הרב פראנק ציין את הרב יעקב חי זריהן (1869-1953)¹³ מרבניה המובהקים של טבריה וממוצא מוגרבי-מערבי בדבר תשובתו בעניין מחיקת השם בקילוף הסיד מהאבנים.¹⁴ גם הרב זריהן נמנה בין בני דורו של הרב פראנק ובעניין מחיקת השם הפנה הרב פראנק לתשובתו של הרב זריהן. מכאן למדים על הסכמתו של הרב פראנק לפסיקתו של רב מוגרבי-מערבי.

בחלק אבן העזר הראשון והשני של חיבורו 'הר צבי' השיב הרב פראנק תשובות הלכתיות לרבנים הספרדיים שנציג להלן: ב-1945 השיב לרב חנניה גבריאלי (1875-?)¹⁵ ראש אב בית דין של עדת הספרדים בירושלים תשובה שדנה באישה נשואה שנאנסה והתעברה, האם נאסרה לבעלה מדין מעוברת חברו ומינקת חברו? לדברי הרב פראנק הנישואין היו בהיתר גמור, והחיוב להוציא אותה מרשות בעלה לא היה קיים. על כן הרב פראנק סבר שאין להוסיף על הגזרה, כלומר די לה בסבל שנגרם לה כתוצאה מהאונס, ועל כן האישה לא נאסרה לבעלה.¹⁶

בחיבורו של הרב גבריאלי 'מנחת הח"ג' ישנו דיון באישה נשואה שחיה עם בעלה שבע עשרה שנה ולא ילדה ילדים. מתוכן השאלה למדים שהבעל רצה לדעת מה לעשות על פי דין תורה במקרה שהוא רצה להינשא לאישה אחרת ולקיים מצוות פרייה ורבייה בהסכמת אשתו הראשונה או להתגרש ממנה באמצעות גט פיטורין, תשלום כתובתה עם תוספת של סכום מסוים וסכום נוסף כדי לפייס את אשתו שסירבה להסכים לאחד מהתנאים הללו. בתשובתו סבר הרב גבריאלי שאין שום ספק להתיר לבעל להינשא לאישה אחרת הראויה ללדת. בכל זאת, למרות התר זה, פנה הרב גבריאלי לרב פראנק שעיין בתשובתו והצדיק את דבריו.¹⁷ מהתייעצותו של הרב גבריאלי, בן דורו של הרב פראנק, עם הרב פראנק למדים גם על הקשרים ההלכתיים של הרבנים הספרדים עם הרב פראנק ועל האמון בפסיקה ההלכתית של הרב פראנק כסומך, תומך ונותן את הגושפנקא ההלכתית לשאלות מגוונות. ב-1943 השיב הרב פראנק תשובה לרב יחיא עבהאל הלוי (1877-1968) ראש ישיבת

13 ראו אודותיו: ע' אבישר, ספר טבריה, ירושלים תשל"ג, עמ' 298.

14 צ"פ פראנק, הר צבי רשמי שאלה, יורה דעה, ירושלים תש"ע, עמ' קעז; תשובתו של הרב זריהן אצל ב"א קואינקה (עורך), המאסף ז (תרס"ג), עמ' צה-צז.

15 ראו אודותיו: מ"ד גאון, יהודי המזרח, עמ' 197.

16 צ"פ פראנק, הר צבי, אבן העזר, א ירושלים תשס"ד, עמ' עב-עג.

17 הנ"ל, עמ' כא-כב; ח' גבריאלי, מנחת הח"ג, ירושלים תש"ב, עמ' עה-עז; ראו גם על יחסו של הרב פראנק לשמחת הח"ג חיבורו של הרב גבריאלי בתוך צ"פ פראנק, חושן משפט, ירושלים תשס"ט.

התימנים 'חיי שלום' ואב בית דין של הקהילה התימנית בירושלים, בדבר קניין חופה ונישואין אם חלים ללא נוכחות עדים. השאלה שנשאלה הייתה האם איש הבא על ארוסתו בבית חמיו מכין אותו מכת מרדות? כלומר מלקות מדברי סופרים והאם בנדון דווקא שהוא בא על ארוסתו בבית חמיו או אפילו במקום אחר? הרב פראנק ציין בתשובתו לרב הלוי את הדברים הבאים: "פשיטא דבית חמיו לאו דוקא, אלא כל שלא הביאה לרשות הבעל יש לה רק דין של ארוסה ולא נשואה, ובית חמיו אורחא דמילתא נקט".

הרב פראנק הוסיף שבעניין הבא על ארוסתו לשם נישואין, הרי לאחר שקידשה נחשבת האישה נשואה, והיא אשתו לכל דבר. לכן בהמשך התשובה התייחס הרב פראנק לקניין ונישואין ללא עדים לדבריו כמו שבקידושין צריכים עדים כך גם הדין בחופה.¹⁸ כמו במקרים קודמים גם מתוכן השו"ת נראים קשריו של הרב פראנק עם רבנים מבני העדה התימנית שהווקקו לעצתו ופסיקתו ההלכתית.

רב ספרדי נוסף שאותו ציין הרב פראנק באחת מתשובותיו היה הרב שאקו, רב ספרדי וחבר בית הדין בירושלים. גם כאן מדובר במקרה של ספק קידושין, והשאלה הגיעה גם אל הרב פראנק. תיאור המקרה: בחור קידש בתולה, ובשעת נתינת הכסף או הטבעת אמר לה: "הרי את מקודשת לי כדת משה וישראל". לאחר שלוש שנים הזוג היה בחזקת משודכים, ובהמשך ביטלו את השידוכים. הזוג הציג בפני בית הדין את מעשה הקידושין שהתרחש בעברם, אבל לא הייתה להם תשובה מדויקת אם היו עדים בשעת הקידושין. הרב פראנק נשאל אם יש לחוש לקידושין אלה. בתשובתו ציין את הרב יהודה שאקו (1878-?)¹⁹ מבית הדין של הספרדים שהביא לו את ספר שער המפקד על הלכות קידושין אות ב' שיש חרם על המקדש בלי נישואין. בחרם הייתה התניה שלמקדש בתוך העיר עד אלפיים אמה ומחוץ לתחום לא שייך איסור. לדבריו המקרה הנדון היה בשכונת נחלת ציון. הרב פראנק בדק והיה מסופק בעניין האיסור וחישבו המרחק עד אלפיים אמה. לדבריו הזוג התכוון להתלוץ בעת הקידושין, ועל כן אין להקל במקרה שלהם.²⁰

ענף אחר של התקשרות לרבנות ספרדית היה עיראק. ב-1931 השיב הרב פראנק לבית דין צדק של הקהילה היהודית במוסול-נינווה שבצפון עיראק בדבר כסף קידושין שניתן לאישה בעל כורחה. מתוכן התשובה עולה המידע הבא: שני עדים ממוסול העידו שהאיש גרג' בן כדורי תפס בחזקה את ידה של הבתולה, כירייה בת נחום, וללא רצונה תחב כסף לידה ואמר לה: "הרי את מקודשת לי", הוא לא הרפה ממנה והלך אחריה מספר פסיעות,

18 צ"פ פראנק, הר צבי, עמ' ריא; הנ"ל, הדרת קודש, ירושלים תשנ"ו, עמ' מו.

19 ראו אודותיו: מ"ד גאון, יהודי המזרח, עמ' 656.

20 צ"פ פראנק, הר צבי, אבן העזר, א, עמ' ריב-ריג.

ולאחר מכן הניח לנפשה והלך עם העדים לדרכו. העדים ראו את כל המעשה, אבל הם לא ידעו מה נעשה עם הכסף שגרג'י תחב לתוך ידה. בית הדין במוסול נשאל האם במקרה זה יש לפסוק דין קידושין על פי התורה. מדבריו של הרב פראנק בנדון למדים שהעדים לא ראו כלל אם הייתה שתיקה של האישה לאחר מתן המעות, ולכן לא היה חשש לקידושין, ועל כן כירייה הותרה להינשא לכל גבר אחר.²¹

ב-1953 פנו חברי בית הדין הרבני בירושלים, שביניהם היה רב ספרדי, הרב יעקב עדס (1898-1963),²² ושני רבנים אשכנזים מובהקים, הרב יוסף שלום אלישיב (1910) והרב בצלאל זולטי (1920-1982),²³ לרב פראנק בשאלה הדנה באישה שנישאה נישואין אזרחיים. האם היה ניתן להתירה מנישואיה ללא גט בשעת הדחק? מן השאלה עולה שהאישה נישאה בנישואים אזרחיים ולא הייתה ביניהם פעולה של חופה וקידושין. האישה ביקשה היתר להינשא ללא גט, מכיוון שהיא רצתה להינשא לכהן וכך לעקוף את האיסור של נישואי גרושה עם כהן. בית הדין הוסיף שאם הזוג חי בארץ ישראל כבעל ואישה היה עליהם להתגרש בגט פיטורין. במקרה הנדון בית הדין הוסיף שהאישה הייתה חולה במחלת השחפת, והיה עליה אסור להיות בהריון, ולדבריה לא הייתה מוצאת בעל אחר. ולכן בית הדין פנה לרב פראנק בשאלה, האם היה מקום להתירה מנישואיה האזרחיים. להלן דבריו של הרב פראנק בנדון:

לדעתי נכון להתירה בלי גט. [דאם מחמירין] הא ממה נפשך, אם יש חשש קידושין, אינה ניתרת לכהן אחרי הגט, ובאם אין כאן חשש קידושין, למה נכניסנה באיסור חדש דרבנן- שסתם הרמ"א בסי' ו' סע' א' דאעפ"י שהוא ברור שאין ממש באותן קידושין ואין נותנין גט אלא מכח חומרא בעלמא, אפ"ה [אף הכא] פסולה לכהונה. וכאן שפסול כהונה יהרוס את מצבה [אין להחמיר], יש להתירה בלי גט.

מדברי הרב פראנק למדים על נכונותו להתירה מנישואיה ללא גט.²⁴ בחיבורו של הרב עדס 'חדות יעקב' ישנו עיון הלכתי בנושא: דעת הרי"ף במי שנותן מעות לשלוחו. כלומר פלוני נתן מעות לשלוחו כדי לקנות בהן חטים, האם מותר היה לו לקחת

21 שם, עמ' ריא-ריב.

22 ראו אודותיו: י' עדס, חדות יעקב, ירושלים תש"ס, עמ' 1-27.

23 ראו אודותיו: י' בוקסבוים, ספר הזכרון לכבודו ולזכרו של הגאון הגדול בעל "המשנת יעב"ץ, מר"ן רבי יעקב בצלאל זולטי זצ"ל, רבה של ירושלים, ירושלים תשמ"ז.

24 שם, עמ' קסו.

חלק מהן או שמא כל החיטים שייכות לבעל המעות. הרב עדס סבר שלשליח אין דין שותפות, ובעל המעות ייתן לו מה שהסכים לתת לו מלכתחילה, ולכן לא הייתה ביניהם עסקת שותפות אלא אם הייתה תורת עסקה, והשליח מכר והרוויח מעות מהסחורה. הרב עדס ביקש מהרב פראנק לעיין בתשובתו ולחוות את דעתו בנדון. תשובתו של הרב פראנק לא הודפסה בחיבורו של הרב עדס.²⁵

בקהילה היהודית בבגדאד ב-1925 אדם רצה להתגרש מאשתו, ושניהם שלטו רק בשפה הרוסית. סופר בית הדין והעדים לא הבינו שפה זו. בעקבות מקרה זה נשאל הרב פראנק על ידי רבני בגדאד כיצד יש לסדר את הגט. לתשובתו מצא מספר פתרונות לסידור הגט, ובסוף התשובה ציין שהשולחן ערוך בסימן קכ"א סעיף ה' סבר שבהרכנה היה אפשר לסדר את הגט.²⁶ להלן דבריו של הרב פראנק בנדון: "ובלאו הכי, הרי קי"ל בשו"ע [סי' קכ"א סע' ה'] דבהרכנה סגי לכתוב גט, וא"כ בנ"ד [בנדון דידן] נמי אפשר להכיר גם ע"י הרכנה שכוונתו לתת גט לאשתו, ולכן יש לעשות כנזכר ולסדר הגט בלי פקפוק".

מפסיקתו הנחרצת למדים שבית הדין בבגדאד היה יכול לסדר את הגט ללא שום חשש. ב-1953 פנה הרב יעקב משה טולידאנו (1879-1960),²⁷ רבה הראשי של תל אביב יפו, לרב פראנק בדבר שינוי בשם של אישה בגט, מכיוון ששם האישה פרטין במקום פורטוני. מתוכן השאלה למדים שבגט נכתב שמה של המתגרשת בשם פרטין, אף על פי שרוב האנשים קראו לה פורטוני או פורטונא (מזל). כמו כן כתב בגט פרטין דמתקריא בהי"א. הרב טולידאנו ציין ששמונה עשרה שנה קראו לה בשם פורטוני לפעמים בהי"א (שיבוש של יפה באיטלקית). לדברי הרב טולידאנו הבעיה הייתה בשם פורטוני שלא נכתב כראוי ונכתב בשם פרטין בו חסרה האות ו' אחרי האות פ' והאותיות ו' ונ' אחרי האות ט' ובמקומן נשארה הי' ונ' סופית, ובמצב זה היו שהקשו, והשם לא התאים לסידור הגט. הרב טולידאנו סבר שהשם פרטין לועזי, ושם לועזי היו כותבים על פי מקום כתיבתו. בצרפתית ביטאו את השם 'פורטין', ועל כן היה מקום, לדברי הרב טולידאנו, להכשיר את הגט. לסברת הרב פראנק לא היה שינוי במבטא של השם, ועל כן היה אפשר להכשיר את הגט. הרב פראנק הביא מקרה של אישה ששמה העניא ובגט שמה נכתב הענא ללא האות יוד, ולמרות זאת בשעת הדחק הכשירו את הגט. מלבד זאת הוסיף שאם השם בהי"א היה נכתב בגט שהוא שמה המקורי ומספר שנים לא השתמשו בשם זה, אזי הגט בכל מקרה כשר, ומכיוון שהשם

25 עדס, חדות יעקב, עמ' רפח-רפט.

26 שם, אבן העזר, ב, ירושלים תשס"ד, עמ' נו-נו.

27 שם, עמ' קט-קי; ראו אודותיו: מ' עובדיה, הרב יעקב משה טולידאנו תולדותיו ותורמתו להיסטוריוגרפיה היהודית, רמת גן תשס"ד.

פורטוני לא נכתב כלל הגט כשר, ועל כן לדבריו היה ניתן להקל, מאחר שהגט לא נכתב במדויק. בהמשך הביא הרב פראנק סימוכין נוספים של הרמב"ם והתוספות שהכשירו גיטין שהשתנו בהם השמות.

בעניין כתיבת שמות פנה לרב פראנק הרב מאיר אשכנזי (1891-1954)²⁸ מחסידי חב"ד ורבה של שנגחאי בסין ששהה במחיצת קהילות ספרדיות ושהוצרך להתמודד עם שאלות הדנות בהבדלים של מנהגי הספרדים. לדוגמה בדבר אופן כתיבת השם סלמן ללא האות א' וההפרש כלומר ההבדל בין כללי האשכנזים והספרדים בניקוד השם ובקריאתו. מתוכן השאלה עולה ששם הנוכח מלידה היה סלמן עם פתח באותיות ס' ול' ובאנגלית קראו לו סאלאמאן עם קמץ באותיות ס', ל' ומ' ואחרי כול אות צוינה האות א'. לדברי הרב אשכנזי, לספרדים היו כללי ניקוד אחרים, ולכן הוא פנה לרב פראנק בשאלה הבאה: האם לכתוב את השם עם האות א' או לאו. כן הוסיף שבשנתיים האחרונות כינו אותו ספענסער יש לציין שהשם נכתב כמו שיהודי אשכנזי כתבו את השם בשפת היידיש ס', פ', ע', נ', ס', ע', ר. הרב אשכנזי שאל כיצד יש לכתוב על פי מנהגי הספרדים את השם, וכמו כן כיצד לכתוב את שם אביו שנקרא שוכר, היות ששמו נכתב גם באות ו', והוא חתם בלעדיה. לדברי הרב פראנק הספרדים כתבו את השם סאלאמאן עם האות א' גם בעת שקוראים אותו בפתח ולאחר שהוא נקרא באנגלית סאלאמאן עם א' קמוצה צריך לכתוב את השם עם האות א'. כמו כן יש להוסיף את הכינוי ספענסער באופן הבא: סאלאמאן דמתקרי ספענסער. הרב פראנק הוסיף שההבדל בין הכללים של בני ספרד ואשכנזי היה בשמות הערביים של הספרדים, ואילו השם ספענסער לא היה שייך לשמות הערביים. לגבי שם אביו שוכר, סבר הרב פראנק שצריך לכתוב את השם ללא האות ו', היות שחתימת אביו הייתה ללא האות ו'.²⁹

ב-1921 נשאל הרב פראנק על ידי רבנים תימניים האם כשמבטלים גט, בטל גם גט שליחות וכן בדבר פסילתו של אחד מעדי הביטול. מתוכן השאלה למדים על גירושין באמצעות גט שליחות לתימן. סאלם בן י' ערער על גירושיו מנצ'רה בת מ', וכדי לחזק את ערעורו ואת ביטול הגירושין ציין את דבריו בפני שלושה עדים בירושלים. להלן חלק מדבריו:

אנחנו הח"מ מעידים כי ביום ה' י"ב טבת תרפ"א מצאנו את האדון סאלם בן י'. שעוסקים איתו הרבנים לסדר גט שליחות לאשתו נד'רה בת מ. בתימן. ואחרי שמסר את הגט ביום הנז' [הנזכר] יצא סאלם הנז' [הנזכר] תיכף ומיד בו ביום ואמר לנו בזה"ל [בזה הלשון]: דעו לכם כי הגירושין הללו אינם מרצוני הטוב אלא באונס ובהכרה עלי, והנני מבטל אותם

28 ראו אודותיו ש' עלברג (אלברג), עיני העדה, ג, ברוקלין תשנ"ו עמ' תעח-תפג.

29 שם, אבן העזר, ב, עמ' קז.

בפניכם מכל וכל בטול גמור ושלם טרם שיגיע הגט לידי אשתי. באופן שכל מה שריצו ועישו אותי אין בו ממשות כלל ועיקר והרי נד'רה הנז' [הנזכרת] היא אשתי כמאז ועד היום וכן גם להבא [...]

הרבנים התימניים בירושלים ציינו בפני הרב פראנק שהעדים באו לפניהם והעידו בעל פה את העדות שצוינה לעיל. כמו כן הוסיפו שלאחר שהמגרש יצא מבית הדין הוא נפגש עם שניים משלושת העדים שנכחו בשעת הכנת הגט, מר שלום חיים צארם ומר דוד סעיד ערוסי, מהם ביקש שיהיו עדי ביטול הגט. באותו ערב המגרש פנה לביתו של עד נוסף, משה סלימאן רצאבי, שבמחיצתו שהה דוד ערוסי ומסר בפניהם את אותו נוסח ביטול הגט כל זאת נאמר על ידי שלושת העדים בפני רבנים תימניים הרב חיים שלמה, הרב עראקי אברהם, והרב בר"ח צארם.

גט השליחות נשלח לבית הדין של העיר צנעא בתימן שפסל את אחד מהעדים מדאורייתא. הרב פראנק בדק מי הוא העד הפסול ומצא את דוד סעיד ערוסי. לדבריו כל פעם שסאלם ביטל את הגט בפני שני עדים עד אחד היה פסול. הרב פראנק הביא ראיות ממפרשים שסברו שהשליחות בטלה ולעומתם מפרשים שצידדו בשליחות וטענו שהשליחות קיימת, ועל כן ישנה אפשרות לגרש את האישה. עם זאת הרב פראנק סבר שצריך עיון בסוגיה זו.³⁰

ב-1945 נשאל הרב פראנק על ידי רבני הספרדים שלא צוינו שמוותיהם בדבר מגרש שאמר אני מבטל מלגרש, אם יש לחוש לביטול הגט, להלן תוכן השאלה:

עובדא הוה במגרש, שקודם נתינה אמר שהוא נותן הגט בהכרח, ואח"כ מסר לה ואמר הרי את אסורה עלי ומותרת לכל אדם. והרבנים אמרו לו דמכיון שאמר שבהכרח הוא, הרי זה חשש מסירת מודעה, ולכן תקח את הגט בחזרה מהאשה ותמסרנו לה כדי שתגרשה שנית ברצון. ושוב נתכעס, וזרק את הגט על השולחן ואמר: אני מבטל מלגרש. הוא דיבר בערבית, אבל הם תרגמו כן, שהתרגום הוא שהוא מבטל מלגרש.

לדברי הרב פראנק, הגט נשאר בעינו ולא היה במעמד של גט בטל, הוא הפנה לספר שו"ת משכנות יעקב בחלק של אבן העזר סימן ל"א שנתן מענה למקרה הנ"ל.³¹

30 פראנק, אבן העזר, עמ' קמח-קמט.

31 שם, אבן העזר, ב, עמ' קפב.

ב-1925 ציין הרב פראנק את הרב חנניה חביב אזולאי (?)³² מטוניס שפנה אליו בדבר המקרה הבא:

נדרשתי על דבר המאורע, שיבם זקן קידש ליבמתו בקידושין ובברכת נישואין ולא בא עליה, וסידר תיכף שטר מתנה לאחר על כל נכסי אחיו המת שהיבם זוכה בהם, ועתה לשאול הגיע אם יש ממש במתנה זו להפקיע זכות שאר היורשין של בני אחי המת.

מתוכן השאלה למדים על פעולה מצד יבם מופלג בימים שייבם את אשת אחיו בקידושין ובברכת נישואין, אבל הוא לא קיים איתה יחסי אישות, וכל זאת עשה כדי להפקיע את זכות בניו של הנפטר מירושת אביהם. הרב אזולאי ציין שמצוות חליצה קודמת למצוות ייבום וגם היבם לא התכוון לשם מצווה, ומכאן דינו כמי שפגע בערווה ובנוסף לכך לא הייתה ביאה. על כן לדבריו היבם לא זכאי לקנות את עיזבון אחיו שנפטר. הרב אזולאי ביקש לשמוע את חוות דעתו של הרב פראנק. מתוכן התשובה למדים שהרב פראנק הוכיח שהיבמה לא נקנתה ליבם, מכיוון שהוא קידש אותה, על מנת שלא לייבם וגם אם היה ייחוד, לא היו עדים, ולכן האישה לא נקנית ליבם, ומכאן מסיקים שבניו של הנפטר נחשבו ליורשים.³³

מלבד השו"ת שצינו, ב-1907, בהיות הרב פראנק בן 33 נשאל על ידי הרב שמואל סלאנט,³⁴ רבה של ירושלים (1816-1909), בדבר מנהגי האירוסין של הקהילה היהודית בגרוזיה. נראה שלרב סלאנט היה קשה לעיין בנושא מפאת גילו המופלג וחולשתו, ולכן פנה לרב פראנק בבקשה לעיין בנושא ולהשיב תשובה הלכתית. הרב פראנק אף קיבל גושפנקא מבית הדין האשכנזי שב'חורבה' לדון בנושא. מלבד זאת הרב יוסף אליהו הענקין (-1973) (1881)³⁵ ששימש רב במספר קהילות בגרוזיה שאל את הרב חיים ברלין (1832-1913)³⁶ שאלה דומה. הרב ברלין פנה לרב פראנק וביקש ממנו להמציא לו את תשובתו מ-1907 ולהתייחס לנושאים חדשים שהועלו על ידי הרב הענקין. לאור תשובותיו של הרב פראנק כתב הרב ברלין תשובה הלכתית בנושא.³⁷

32 ראו אודותיו: מ' עובדיה, היהודים המערבים בארבע ערי הקודש ממלחמת העולם הראשונה עד תום השלטון הבריטי (1914-1948), עמ' 93, 114-115, 172.

33 פראנק, אבן העזר, עמ' רא-רב.

34 ראו אודותיו: י' גליס, אנציקלופדיה לתולדות חכמי ארץ-ישראל, א, ירושלים תשל"ה, עמ' שס-שסא.

35 ראו אודותיו: ז' הכהן ראנד, תולדות אנשי שם, ניו יורק, א, תש"י, עמ' 38.

36 פראנק, אבן העזר, עמ' קמד-קמו.

37 שם, עמ' רכד-רכח.

מתוכן השאלה עולה הבעיה הבאה: זוג השתדך על ידי שדכן בקשר תנאי ובעל פה על ידי השדכן. התנאי היה שאבי הבתולה היה חייב לתת סכום כסף. לאחר התנאים הביא השדכן מבית הבחור מטפחת משי ונתן לאבי הכלה, והשדכן לקח מאבי הכלה מטפחת אחרת ונתן לבחור. כל הפעולות הללו התרחשו בלילה, ודבר הקידושין לא נזכר כלל. לאחר פעולות השדכן הזוג שלח אחד לשני סבלונות, כלומר מתנות שניתנו על ידי הבעל לאישה, בזמן שלזוג היה קשר מחייב מבחינה הלכתית. במשך הזמן התבטל השידוך, מכיוון שאב הכלה לא קיים את הסכמיו עם החתן, ובעקבות זאת החזירו את הסבלונות זה לזו. מכאן נבעה השאלה אם יש חשש קידושין של הבתולה בעקבות הסבלונות שנשלחו לה. בתלמוד ישנו דיון אם היו שולחים את הסבלונות לאחר הקידושין או שנהגו לשלוח לפני הקידושין. לדבר יש משמעות במקרים שספק אם היו קידושין. אם היו רגילים לתת מתנות רק לאחר הקידושין, אם האיש שלח לאישה סבלונות, פירוש הדבר שהוא כבר קידש את האישה קודם לכן. אם רגילים לתת סבלונות גם לפני הקידושין, אין במשלוח הסבלונות כל הוכחה לכך שהשניים מקודשים. הסבלונות קשורים בעניין נוסף: האם הם עצמם ניתנו לשם קידושין? פעמים החתן טען כי נתן את המתנות לשם קידושין, ואז יש לברר את שתי השאלות הבאות: אם הסבלונות ניתנו לשם קידושין, וכן אם מתן הסבלונות הוא הוכחה לקידושין שנעשו לפני כן. אם הצמידו את הקידושין לנישואין, משלוח המתנות הוקדם לשלב השידוכין, ולכן אין במשלוח הסבלונות כל הוכחה כי היו קידושין בין בני הזוג. לדברי הריטב"א, המנהג לתת את הסבלונות אחרי השידוכין, ולא אחרי הקידושין, שהרי הקידושין בזמן החופה.³⁸ מתוכן תשובתו של הרב פראנק נראה שהוא ניסה למצוא אסמכתאות הלכתיות המקלות ופוטרות את הזוג מהשאלה האם היו קידושין ולהתיר את הבתולה ללא חשש לקידושין, בעקבותיו גם הרב ברלין נטה להקל ולהוכיח שבמקרה זה לא היה חשש לקידושין.³⁹

שאלה נוספת שהתמודד אתה הרב פראנק ביחס ליהודי גרוזיה הייתה בעניין קידושין. מרדכי בן יצחק שלח את אחיו לקדש לו אישה פלונית שלא רצתה להשתדך לאחיו, ועל כן הלך וקידש לו אישה אחרת. מרדכי התנגד לקידושין אלה. מתוכן השו"ת נראה שהרב פראנק התמודד עם השאלה אם במקרה זה היו קידושין. להלן חלק מדבריו של הרב פראנק: "מכלל דאם פירש שיקדש לו אשה פלונית אז אין בידו לקדש לו אישה אחרת, דאל"כ מה יועיל אם יפרש. ומכל שכן בנידון דידן שפירש לו אשה זו ולא אחרת, ודאי אין כאן חשש קידושין כלל, ולית דין צריך בושש".

38 ראו על הסבלונות בהרחבה: אתר ברשת דעת, מתוך: 'איונברג, אישות ומשפחה, אוניברסיטת בר אילן תשנ"ח.

39 פראנק, אבן העזר, עמ' רכד-רכח.

מדבריו למדים שלא היה חשש כלל לקידושין, מכיוון שמרדכי רצה להשתדך עם אישה מסוימת ולא עם אישה אחרת.⁴⁰ מתוכן השו"ת למדים על קשריו ההלכתיים של הרב פראנק עם רב אשכנזי ששימש רב בקהילה היהודית בגרוזיה והוצרך לפסיקתו ההלכתית. מחלק 'חושן משפט' של החיבור 'הר צבי' למדים שב-1941 פנה הרב פראנק לרב יצחק נסים שכחלק מתפקידו שימש בתור הראשון לציון (1895-1981)⁴¹ בדבר כשרות העדות של פצוע דכה וכרות שפכה. בתוכן הדברים צוין שהרב נסים תמה על 'הכנסת הגדולה' שהכשיר את עדות פצוע הדכה וכרות השפכה הנחשבים לפסולי הקהל והוסיף 'הכנסת הגדולה', שהם היו כשרים לדון. מתגובתו של הרב פראנק למדים שהוא הסכים עם גישתו של 'הכנסת הגדולה'.⁴²

ברכות שונות

בחיבור 'זכרונות אליהו' שחיבר רבה הראשי של חברון, הרב אליהו מני בן סלימאן, בין השנים 1864-1899 ושיצא לאור עלי ידי נכדו, אהרן מני, ובעריכתו של הרב נסים, הוסיף הרב נסים את דעתם של רבנים בני זמנו והם הרב פראנק והרב בן ציון אברהם קואינקה (1867-1937)⁴³ ששימש ראב"ד בירושלים וחבר הרבנות הראשית לארץ ישראל ביחס לספק שהרב מני העלה בספרו בנושא ברכות, האם מי שטעה ובירך ברכת בורא פרי האדמה על פרי העץ והיה ככוונתו לאכול גם מפרי האדמה יצא ידי חובת הברכה גם על פרי האדמה. לדברי הרב נסים המברך יצא ידי חובת שניהם כלומר יצא גם ידי חובת פרי האדמה. בכל זאת הרב נסים ביקש לשמוע את חוות דעתו של הרב פראנק שסבר שהמברך יצא בברכתו גם בברכת פרי האדמה, ולדעותיהם הצטרף הרב קואינקה שלדבריו נטה להקל וסבר שאין בנדון ברכה לבטלה, מכיוון שבברכתו על פרי האדמה המברך פטר גם את ברכתו על פרי העץ.⁴⁴

בחיבור 'יין הטוב' של הרב נסים ישנה שאלה בדבר מי שלא ראה את חברו מעולם וכשרואה

40 פראנק, אבן העזר עמ' רכו.

41 ראו אודותיו: 'גולדברג, צבי שינובר, שבעים שנה, עמ' 146-154.

42 צ"פ פראנק, חושן משפט (לעיל, הערה 17), עמ' כ-כא.

43 ראו אודותיו א' חיים, ייחוד, עמ' 357 ומ"ד גאון, יהודי המזרח, עמ' 608-614.

44 מ' אליהו, זכרונות אליהו, ירושלים 1936, א-יא, הדיון הודפס גם בחיבורו של י' נסים, יין הטוב, ירושלים תשס"ו, עמ' קכה-קל.

אותו האם היה עליו לברך ברכת שהחיינו. הרב נסים ציין שהרב חיים אלעזר ממונקאטש (1871-1937)⁴⁵ בעל ספר שו"ת מנחת אלעזר ראה את הרב אלפנדארי וברך שהחיינו, אף על פי שהוא לא ראה אותו מעולם. למעשה ברכתו של הרב ממונקאטש נגד פסיקתו של השולחן ערוך שפסק בדבר מי שלא ראה את חברו מעולם לא רשאי לברך ברכת שהחיינו, רק במקרה של מי שהכיר את חברו ולא ראה אותו שלושים יום - אזי מותר לו לברך. לדברי הרב נסים, הרב ממונקאטש טעה ולא זכר את הדין באותו רגע, והרב אלפנדארי לא הבין את המבטא האשכנזי של הרב ממונקאטש, ולכן הוא לא העיר לו באותו זמן על דין רואה חברו. דבריו של הרב נסים הגיעו לאוזניו של הרב ממונקאטש שגער בו וסבר שבזמן ראייתו את הרב אלפנדארי הייתה לו שמחה עצומה שלא היה יכול לעצור את עצמו מלהודות לה'. הרב נסים עיין שוב בנדון והביא סימוכין אחרים הכוללים התייעצויות עם רבנים ידועי שם כמו רבה של העדה החרדית בירושלים, הרב יוסף חיים זוננפלד, שטען שבברכתו של הרב ממונקאטש הייתה ברכה ללא שם ומלכות. הרב נסים המשיך לעיין בנושא ואף שיתף את הרב פראנק שהשיב לו את הדברים שלהלן. מתחילת התשובה למדים על הערצתו של הרב נסים כלפי הרב פראנק בפנייתו אליו במילים הבאות: 'תשובת ידידי נפשי עוז הרה"ג [הרב הגדול] מוהרצ"פ [מורנו הרב צבי פסח] פראנק'. מתשובתו של הרב פראנק שהסתמך על הפרי מגדים למדים שלרב ממונקאטש הייתה שמחה בלבן בזמן ראייתו את הרב אלפנדארי, ועל פי דין היה חייב לברך, הרב פראנק הוסיף שיש לבדוק איזו ברכה הוא היה אמור לברך, האם ברכת שהחיינו או ברכת מחיה המתים. לצורך העניין ציין האם באמת הפרי מגדים סבר שאפשר לברך ברכת מחיה המתים או שהחיינו ואת דבריו של הרשב"א שאין חילוק בברכות.⁴⁶

מנהגים ספרדיים

בנוסף לקשריו ההלכתיים עם רבנים אלה התמודד הרב פראנק בתשובותיו ההלכתיות עם מנהגים הלכתיים של הספרדים. לדוגמה בספרו 'הר צבי' חלק אורח חיים, א' שהזכרנו לעיל עסק הרב פראנק בשאלה הדנה בביטוי שם השם המפורש לבני אשכנז במבטא ספרדי. מתוכן השאלה למדים שהיו אשכנזים שבחרו להשתמש במבטא הספרדי לא רק בשיחות חולין אלא גם בעברם לפני התיבה בבית הכנסת, כאשר בזמן הזכרת שם השם

45 ראו אודותיו: י' גולד, דרכי חיים ושלום, ירושלים תשל"ד.

46 נסים, יין הטוב, קמא-קמט

המפורש הם בטאו את האות נ' בפתח על פי מנהג הספרדים במקום בקמץ. אם כן נראה שהשואל התחבט בשאלה האם במצב זה ישנן שתי רשויות - האחת בפתח והשנייה בקמץ. הרב פראנק ציין בתשובתו מספר רבנים שהקפידו על הדקדוק ואף הקפידו שלא להחליף את המבטא בין הפתח לקמץ. כמו כן ציין את התימנים שהקפידו לבטא את השם המפורש בקמץ. לדבריו היה מקום למחות בידי האשכנזים שבחרו להם את המבטא הספרדי, עם זאת נזהר וציין שבמקום שבו היה חשש שהדברים לא היו נשמעים היה עדיף לא להעלות את הדברים לדיון ולהשאיר את המצב הקיים.⁴⁷

עם שאלה בעלת אופי עדתי נוספת התמודד הרב פראנק: האם יהודי ספרדי עונה אמן לאחר ברכת יהודי אשכנזי שבירך על התפילין? על המניע להתמודדות עם שאלה זו לומדים מתוכן השאלה: "על דברתו של ת"ח אחד שספרדי אינו רשאי לענות אמן אחר ברכת תפילין שמברך אשכנזי"

מתוכן התשובה למדים על עיון מעמיק של הרב פראנק בנדון כדי להגיע לתשובה אונייטיבית, ואכן בסוף התשובה הרב פראנק פסק שספרדי חייב לענות אמן לאחר ברכת האשכנזי על התפילין, להלן דבריו: "עכ"פ בעיקר השאלה יפה העלה כת"ר [כבוד תורתו] דמחויב לענות אמן על ברכת האשכנזי, ואין להאריך בזה".⁴⁸

סיכום

לאור המובא לעיל ובהתייחס לשאלות שהעלינו במבוא נראה כי קשריו של הרב פראנק עם הרבנים הספרדיים החלו בתחילת המאה ה-20 עד סמוך לשנת פטירתו. פנייתם אליו הייתה במקרים מורכבים שלהם היו צריכים פתרונות הלכתיים מפוסקים מומחים ובעלי שם כמו הרב פראנק, ולכן פניותיהם אליו לא היו בתדירות גבוהה. כן אנו למדים שהרב פראנק היה בקשר עם רבנים ספרדיים ידועים בהנהגה הרבנית-ספרדית של היישוב הוותיק בארץ. הרבנים הללו השתייכו לבני דור הפוסקים שקדם לדורו של הרב פראנק ולרבנים ספרדיים ידועי שם בני דורו. כמו כן פנו לרב פראנק גם רבנים מארצות מהמזרח ומהמגרב. מתוכן השו"ת שהצגנו למדים שהרבנים הספרדיים העריכו מאוד את הרב פראנק כתלמיד חכם וכפוסק הלכתי מובהק. בתשובותיו של הרב פראנק אליהם ניתן להבחין במציאת פתרונות הלכתיים המקלים על בעלי העניין.

47 פראנק, אורח חיים, עמ' ד.

48 שם, עמ' לו.

